

11. Яворницький Д.И. История запорожских казаков / Д.И. Яворницький. – Т. 3. – К.: Наукова думка, 1991. – 560 с.

Тарасов Сергій Вікторович «До питання про чисельність армії Карла XII під Полтавою»

УДК 94(477.62)"1943/1945"

Шипік Н.Ф., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедр історичних дисциплін

МОБІЛІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ ДО ПІДПРИЄМСТВ ВАЖКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1943-1945 РР.

Необхідність забезпечення фронтових потреб, а згодом – швидкої відбудови стратегічно важливих підприємств в умовах гострого дефіциту робочих рук стали ідеологічним підґрунтям для широкого використання партійно-державним керівництвом мобілізаційних методів залучення робочої сили.

На законодавчому рівні трудова мобілізація була оформлена Указом Президії Верховної Ради СРСР від 13 лютого 1942 р. Вона поширювалася на працездатне міське населення — чоловіків від 16 до 55 років та жінок від 16 до 45 років, які не працювали в державних установах та підприємствах, а також сільське населення. Виняток становили матері, які мали дітей до 4-річного віку, за відсутності інших членів сім'ї, здатних забезпечити догляд за ними; вагітні, починаючи з 5-го місяця вагітності [1, арк.16]; особи, звільнені медичною комісією; одинаки, мобілізація яких пов'язана з ліквідацією колгоспного подвір'я та осіб, що мають на своєму утриманні старих батьків, які потребують стороннього догляду [2, арк.73].

Вагома частка завдань з трудової мобілізації робочої сили до промислових підприємств Донецької області (тодішньої Сталінської області) у 1943 р. покладалася на місцевих мешканців. Так, постановою Державного Комітету Оборони «Про мобілізацію працездатного населення для підприємств Наркомчермету № 4275 та Наркомвугілля № 4433» було заплановано мобілізувати в Сталінській області 83 тис. Станом на 1 травня 1944 р. на вугільні підприємства комбінату «Сталінвугілля» у порядку мобілізації прибуло 62,3 тис. осіб, з яких 49,9 тис. осіб (80,1%) були мешканцями Донеччини [3]. Вже у 1944 р. склалося напружене становище з місцевими трудовими ресурсами [4, арк. 80]. У телеграмі від 8 грудня 1943 р. ЦК КП(б)У просив Наркомат оборони СРСР звільнити міське та сільське населення Сталінської області від подальших мобілізацій, оскільки за планом забезпечення робочою силою сільського господарства, промисловості, транспорту, будівництва з урахуванням кількості працездатного населення, середньорічних сільськогосподарських потреб, мобілізаційних завдань для відбудови промисловості, в школи ФЗН та військкоматами, сформувався дефіцит робочої сили. Навесні 1944 р. плани мобілізації робочої сили до підприємств Донецької області виконували 12 українських областей [5 арк.5, 59, 62-65].

У 1944 р. лише до вугільних підприємств комбінату «Сталінвугілля» прибуло 57,6 тис. мобілізованих.

Таблиця 1

Робітники, мобілізовані до вугільних підприємств комбінату «Сталінвугілля» [3]

№ п/п	Область	План	Виконано за 1944 р.			
			Всього (осіб)	у %	В т.ч. НКО і мобілізація рад. органами	% області від загальн.
1.	Сталінська	3000	9852	328,4	9652	16,7
2.	Запорізька	-	1861		1861	3,2
3.	Вінницька	22400	21566	96,3	21566	37,4
4.	Сумська	400	2253	563,3	2253	3,9

5.	Харківська	-	135		135	0,2
6.	Кіровоградська	9650	5816	60,3	5816	10,1
7.	Миколаївська	1000	464	46,4	464	0,8
8.	Одеська	9450	3381	35,8	3381	5,9
9.	Кам'янець-Подільська	3500	2131	60,9	2131	3,7
10.	Київська	8750	2814	32,2	2814	4,9
11.	Чернівецька	7900	4977	63,0	4977	8,6
12.	Тернопільська	2000	1328	66,4	1328	2,3
13.	Чернігівська	2250	223	9,9	223	0,4
14.	Всього з Української РСР	70300	56801	80,8	56601	98,2
15.	Курська	1000	986	98,6	986	1,7
16.	Інші	-	716		79	0,1
17.	Всього	71300	58503	82,1	57666	100

Мобілізовані до вугільних підприємств комбінату «Сталінвугілля» у 1944 р. були переважно вихідцями з Української РСР (98,2%). Найбільша кількість - з Вінницької (37,4%), Донецької (16,7%), Кіровоградської (10,1%). Загальний план направлення робітників на зазначені підприємства було виконано лише 82,1%, майже повністю за рахунок селян, мобілізованих радянськими органами і по лінії Наркомату оборони.

Був створений механізм мобілізації робочої сили, імпульси для продукував Державний комітет оборони СРСР (далі ДКО), що видавав численні постанови про мобілізацію, передусім, до галузей стратегічного значення. Бюро обліку та розподілу робочої сили при РНК УРСР готувало наряди на мобілізацію робочої сили до підприємств певного наркомату і надсилало їх в області набору. Обласні бюро обліку та розподілу робочої сили при облвиконкомах, мобілізаційні відділи при райміськвиконкомах щомісяця складали звіт про наявність в містах непрацюючих осіб працездатного віку та сільських жителів працездатного віку, а в подекадний термін – звіти про виконання мобілізаційних завдань. В селах списки мобілізованих складали сільради і правління колгоспів. Списки перевірялись завідувачами відділів мобілізації і затверджувалися райвиконкомами. За умов неявики призваного за повісткою, до мобілізації підключалися органи НКВС. Відповідальність за вчасне виконання мобілізаційних завдань несли також партійні керівники. Звіти про виконання мобілізаційних завдань заслуховувалися на засіданнях бюро обкомів партії і облвиконкомів [6, арк.73,74]. Галузеві наркомати направляли своїх представників у місця призову для відправлення і супроводу мобілізованих до місць призначення. Мобілізація повинна була супроводжуватися політико-виховною роботою про значення відбудови народного господарства та їх особистої участі.

Загальну кількість мобілізованих поповнювали військкомати по лінії Наркомату оборони за рахунок призваних в армію, але не здатних до служби в лавах армії та комсомольські органи, що мобілізували як комсомольців, так і несоюзну молодь.

Роль кожного відомства у справі мобілізації можливо визначити лише на прикладі окремих мобілізаційних акцій. У відповідності до рішення ДКО від 26 жовтня 1943 р. «Про мобілізацію робочої сили для вугільної промисловості Донбасу», було визначено план для обласних радянських організацій мобілізувати 100 тис. осіб та для Наркомату оборони – 48,8 тис. осіб. Станом на 1 квітня 1944 р. було мобілізовано по лінії облвиконкомів 103 тис. осіб, по лінії НКО – 38 тис. осіб і по лінії ЛКСМУ – 2,2 тис. осіб [7, арк.27, 28]. До комбінату «Сталінвугілля» станом на 1 травня 1944 р. прибуло за мобілізацією 62,3 тис. осіб. З них по лінії НКО – 14,7 тис. осіб, призвано радянськими органами – 47,5 тис. осіб. Крім них, за комсомольськими путівками – 856 осіб. З цього видно, що найбільший внесок у справу мобілізації робочої сили робили виконкоми рад. Комсомольські організації не відігравали ключової ролі, проте виконували мобілізаційні функції поруч з радянськими органами та Наркоматом оборони. Станом на 1 травня 1944 р. комсомольськими організаціями Української РСР було мобілізовано до підприємств вугільної промисловості Донецької та

Луганської областей 43,6 тис. осіб, з них 31,9 тис. осіб несоюдної молоді та 11,6 тис. осіб комсомольців [8, С.27.].

Потік мобілізованих трудових мігрантів поповнювали за рахунок колгоспників через залучення їх до відбудови вугільної промисловості на договірних началах. З цією метою укладалися індивідуальні договори. Вугільні трести мали певні зобов'язання перед «договірниками», викладені в другому розділі типового договору з колгоспниками. Зокрема, зазначалося, що «трест зобов'язаний надати прибулим для роботи колгоспникам» обладнаний гуртожиток, постільну білизну, встановлений спецодяг, можливість користуватись культурно-побутовими закладами, оплату праці, продовольче та промислове постачання. За умови виконання до закінчення терміну цього договору підземним робітникам 150 денних норм (при договорі на півроку) і 300 денних (при однорічному) трест зобов'язувався надати право дострокового повернення до колгоспу [9, арк.127]. Але існування такого договору не гарантувало виконання зобов'язань, крім того, більшість із них була нереальною для трестів. Дехто з місцевих керівників розглядав наявність договору як можливість не посилати людей на відбудову. Так, районні керівники Полтавської області, повертаючись з районів, заявляли, що «людей немає, ніхто не бажає їхати в Донбас, люди розбігаються, міліція не допомагає, рішення ЦК КП(б)У і РНК нереальне» [10, арк.98, 102]. Їх очікували «проработки» на бюро обкому, «останні попередження», догани тощо. Таким чином, цей метод за умов існування контрольних цифр більше нагадував трудову повинність. Заохотити колгоспи в направленні робочої сили повинно було зобов'язання шахт передавати їм 15 т вугілля щомісячно.

Майже одночасно було започатковано трудовий почин шефства українських областей над шахтами Донбасу. Його організацію виконкомам облрад і обкомам партії вказівкою згори було запропоновано провести в районах і колгоспах і на підприємствах таким чином, «щоб ініціатива йшла знизу, від колгоспів і підприємств» [11, арк.16]. Певні вугільні трести були закріплені за районами та областями України. Постановою ДКО від 18 липня 1944 р. спрямування колгоспників на роботу до Донбасу в порядку шефства протягом 1944 – 1945 рр. визначалося обов'язком колгоспів [12, арк.21].

В умовах хронічного відставання від плану в число мобілізованих зараховували кількість робітників, направлених в порядку допомоги підшефним вугільним трестам і шахтам, тобто звітна статистика, набраних різними, але спорідненими методами, перепліталася. Про значення кожного методу в загальній справі поповнення робочої сили можна скласти уявлення з певних документів. Так, у серпні 1945 р. з Чернігівського обкому доповідали відділу вугільної промисловості ЦК КП(б)У, що з області на шахти було спрямовано: за мобілізацією – 10,1 тис. осіб, добровільно – 372 осіб, за договорами – 865 осіб [13, арк.6]. За кількісними параметрами найбільш масштабним методом була саме мобілізація.

Отже, для покриття дефіциту робочої сили, необхідної для відбудовчих робіт на підприємствах важкої промисловості Донецької області, партійно-радянське керівництво застосувало метод трудової мобілізації міського і сільського населення працездатного віку. Під час здійснення трудової мобілізації були реалізовані величезні можливості у розпорядженні людським потенціалом, притаманні тоталітарним державам. Зневажливе ставлення до умов життя і праці мобілізованих робітників суттєво вплинули на рівень виконання поставлених державних завдань, у бік його зниження.

Література

1. ЦДАГОУ, ф.1, оп.23, спр.1852.
2. ЦДАГОУ, ф.1, оп.23, спр.1185.
3. Кравченко Е.Л. Обеспечение рабочей силой угольных предприятий Донецкой области (1943-1945) // Новые страницы истории Донбасса. Кн. 5. – Донецк, 1995. – С. 121 – 128.

4. ЦДАГОУ, ф.1, оп.23, спр.1243.
5. ЦДАГОУ, ф.1, оп.23, спр.542.
6. ЦДАГОУ, ф.1, оп.23, спр.1185.
7. ЦДАГОУ, ф.1, оп.23, спр.3405.
8. Буцько М.О. Донбас відбудовувала вся країна // Архіви України. – 1974.
9. ЦДАВОУ, ф.2, оп.7, спр.1145.
10. ЦДАГОУ, ф.1, оп.76, спр.1020.
11. ЦДАВОУ, ф.2, оп.7, спр.1144.
12. ЦДАВОУ, ф.Р.4626, оп.2, спр.9.
13. ЦДАГОУ, ф.1, оп.76, спр.995.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

**Збірник матеріалів
XX підсумкової науково-практичної конференції
викладачів**

02 лютого 2018 року

*За загальною редакцією
члена-кореспондента НАПН України, доктора політичних наук, професора,
К.В. Балабанова*

МАРІУПОЛЬ – 2018

УДК 061.3 (063)

ББК 94.3я 431

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XX підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. К.В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2018. – 368 арк.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол №8 від 28.02.2018)

Редакційна колегія:

Голова – Балабанов К.В., доктор політичних наук, професор

*Члени
редколегії:* Булатова О.В., д.е.н., проф.; Безчотнікова С.В., д.філол.н., проф.; Лисак В.Ф. д.і.н., проф.; Омельченко В.Я., д.е.н., проф.; Павленко О.Г., д.філол.н., доц.; Романцов В.М. д.і.н., проф.; Слющинський Б.В., д.соц.н., проф.; Толпежников Р.О., д.е.н., доц.; Чентуков Ю.І., д.е.н., проф.; Шепітько С.В., к.філол.н., проф.

Збірник містить матеріали XX підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 02 лютого 2018 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, літературознавства і культурології, філології, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

***Редакція не несе відповідальності за авторський стиль праць,
опублікованих у збірнику***

© Маріупольський державний університет

Мельников Е.О. ВИСВІТЛЕННЯ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ОКРУГІВ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІІ	110
Новікова С.В. ЛІСОРозВЕДЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ПОВІТУ (ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	113
Папазова А.В. АКТОВІ ТА ДІЛОВІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРИЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ РЕГІОНІ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ ХVІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІ СТ.	116
Романцов В.М. УКРАЇНСЬКИЙ РУХ І РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПРОЦЕС У МАРІУПОЛІ НА ВЕСНІ 1917 Р.	118
Тарасов С.В. К ВОПРОСУ О ЧИСЛЕННОСТІ АРМІЇ КАРЛА ХІІ ПОД ПОЛТАВОЮ	121
Шипік Н.Ф. МОБІЛІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ ДО ПІДПРИЄМСТВ ВАЖКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1943-1945 РР	124

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Бушуєв Г.О. ПРОБЛЕМА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ НЕДЕРЖАВНИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ.....	128
Гаврилова Н.В. УРУГВАЙ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ	130
Гільченко О.Л. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В РАМКАХ ЄС	133
Грінько О.І. ПОНЯТТЯ «РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ»: ТРАКТУВАННЯ ТА ПІДХОДИ У СУЧАСНІЙ ІСТОРИОГРАФІІ	137
Константинова Ю.В. КИТАЙСЬКО-КУБІНСЬКІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	139
Парлюк В.І. МОЛОДІЖНІ ОСЕРЕДКИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ АВСТРІЇ.....	142
Татай Е.О. ВІДМІННІСТЬ ПОГЛЯДІВ Р. ПАТНЕМА ТА Ф. ФУКУЯМИ НА ГРОМАДСЬКУ АКТИВНІСТЬ У КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ.....	145
Трофименко А.В. ОСНОВНІ ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	147
Трофименко М.В. ДОСВІД ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ НОРВЕГІЇ.....	150
Черепченко О.О. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО ВИМІРУ	156
Ясірова Ю.Ф. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КУРС ПАРТІЇ ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЗБІР / ДІСІ (РЕСПУБЛІКА КІПР)	160

СЕКЦІЯ

ІСТОРИЯ, ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА З ПИТАНЬ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Кригіна О.В. ГЕНЕАЛОГІЧНІ ДЖЕРЕЛА У ДОСЛІДЖЕННЯХ ІСТОРИЇ РОДИНИ.....	163
Кудлай В.О. РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	165
Нікольченко Ю.М. ВИРОБИ ЮВЕЛІРНОГО МИСТЕЦТВА З ЛІТОПИСНОГО ДОРОГОБУЖА	167
Орехова С.Є. НЕСКУЧНЕНСЬКА САДИБА – КУЛЬТУРНИЙ ОСЕРЕДОК МАРІУПОЛЬСЬКОГО ПОВІТУ ХІХ СТ.	170
Петрова І.О., Тімотіна Д.О. ПОРЯДОК РОБОТИ З ЕЛЕКТРОННИМИ ПЕТИЦІЯМИ НА ОФІЦІЙНОМУ ВЕБ-РЕСУРСІ ПАРЛАМЕНТУ АВСТРАЛІЇ «HOUSE OF REPRESENTATIVES PETITIONS»	172
Рябуха Ю.В. СИСТЕМА ДІЛОВІДСТВА В ЄГИПТІ ПТОЛОМЕЇВ.....	174
Сабадаш Ю.С. ГУМАНІСТИЧНА СКЛАДОВА ФІЛОСОФІЇ Н. МАКІАВЕЛЛІ.....	175